

MUSIQA O'QITUVCHILARINI TAYYORLASH:

XALQARO STANDARTLAR VA O'ZBEKISTON UCHUN ISTIQBOLLAR

Xudaybergenova Malika

Xalqaro Nordik Universiteti musiqa ta'limi o'qituvchisi

m.xudaybergenova@nordicuniversity.org

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashning xalqaro standartlari va yetakchi davlatlar — Finlyandiya, Estoniya, Germaniya va Janubiy Koreya — tajribasi tahlil qilinadi. Maqolada musiqa o'qituvchisi kompetentsiyasiga qo'yiladigan zamonaviy talablar, ko'p fanli va ixtisoslashgan o'qituvchilar tayyorlash modellari, shuningdek musiqa ta'limi sifatining o'quv dasturi va o'qituvchi malakasiga bog'liqligi ko'rib chiqiladi. Xalqaro tadqiqotlar tahlili asosida O'zbekistonda musiqa o'qituvchilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: musiqa o'qituvchisi, kasbiy kompetentsiya, o'qituvchilar tayyorlash, xalqaro standartlar, musiqa ta'limi, xorijiy tajriba.

**ПОДГОТОВКА ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ МУЗЫКИ:
МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ
УЗБЕКИСТАНА**

Аннотация: В данной статье анализируются международные стандарты профессиональной подготовки преподавателей музыки и опыт ведущих стран — Финляндии, Эстонии, Германии и Южной Кореи. В статье рассматриваются современные требования к компетентности преподавателя музыки, междисциплинарные и специализированные модели подготовки преподавателей, а также зависимость качества музыкального образования от учебной программы и квалификации преподавателей. На основе анализа международных исследований разработаны практические рекомендации по совершенствованию системы подготовки преподавателей музыки в Узбекистане.

Ключевые слова: преподаватель музыки, профессиональная компетентность, подготовка преподавателей, международные стандарты, музыкальное образование, зарубежный опыт.

TRAINING MUSIC TEACHERS: INTERNATIONAL STANDARDS AND PROSPECTS FOR UZBEKISTAN

Annotation: This article analyzes international standards for professional training of music teachers and the experience of leading countries - Finland, Estonia, Germany and South Korea. The article considers modern requirements for the competence of a music teacher, multidisciplinary and specialized teacher training models, as well as the dependence of the quality of music education on the curriculum and teacher qualifications. Based on the analysis of international research, practical recommendations have been developed for improving the system of training music teachers in Uzbekistan.

Keywords: music teacher, professional competence, teacher training, international standards, music education, foreign experience.

Musiqa ta'limi sifatini belgilaydigan omillar ko'p bo'lsa-da, ularning eng muhimi — musiqa o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi darajasidir. Dunyo ta'lim tizimlarini o'rgangan tadqiqotchilar bu haqiqatni bir ovozdan ta'kidlaydi. Maktabda musiqa fanini kim o'qitishi, u qanday tayyorgarlikka ega ekanligi va uning kasbiy kompetentsiyasi qanchalik keng — bularning barchasi o'quvchi yoshning musiqiy rivojlanishini va umuman musiqa ta'limining samaradorligini to'g'ridan-to'g'ri belgilaydi. Finlyandiyalik tadqiqotchi Eila Lindfors (2010) ta'kidlashicha, boshlang'ich maktab o'qituvchisi tayyorlovchi dasturlarda musiqa faniga ajratiladigan o'quv hajmi shunchalik kamki — ko'p fanli tadqiqotlar doirasida har bir san'at faniga atigi 3 ECTS kredit to'g'ri keladi — bu holat o'qituvchilarning musiqa o'qitish qobiliyatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada yuzaga keladigan «yomon doira»: kam musiqa o'qigan o'qituvchi o'z o'quvchilariga kamroq beradi, bu esa keyingi avlod o'qituvchilarining ham musiqiy bilimni cheklab qo'yadi.

O'zbekistonda musiqa ta'limi tizimi islohotlar jarayonida bo'lib, xalqaro tajribadan samarali foydalanish bu sohaning rivojlanishiga katta turtki bera oladi. Ushbu maqolaning maqsadi — yetakchi davlatlarning musiqa o'qituvchilari tayyorlash modellarini tahlil qilib, O'zbekiston uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Zamonaviy pedagogika fani musiqa o'qituvchisi kompetentsiyasini bir necha o'zaro bog'liq komponentlar majmui sifatida ko'radi. Ruismäki va Ruokonen (2009) ta'rifiga ko'ra, layoqatli musiqa o'qituvchisi uchta asosiy sohadagi bilim va ko'nikmalarni o'z ichiga oladi: fan bilimi (musiqa nazariyasi, harmoniya, tarix, cholg'u asboblari), didaktik bilim (o'qitish metodikasi, o'quv dasturini rejalashtirish, baholash) va pedagogik bilim (psixologiya, sinf boshqaruvi, kommunikatsiya).

Biroq zamonaviy yondashuv bu uchlikka yana ikki muhim komponentni qo'shadi. To'rtinchi komponent — madaniy kompetentsiya, ya'ni o'qituvchining turli madaniyatlar musiqasini tushunishi va o'z darslarida xilma-xil musiqiy an'analardan foydalana olishi. Beshinchi komponent esa — refleksiv va tadqiqotchilik kompetentsiyasi, ya'ni o'qituvchining o'z amaliyotini tanqidiy baholab, doimiy kasbiy o'sish yo'lida bo'lishi (Niemi va Jakku-Sihvonen 2006).

Germaniya didaktikasi an'anasida («Lehrplan» tizimi) musiqa o'qituvchisidan o'z sohasida chuqur ixtisoslashuv talab qilinadi. Kertz-Welzel (2004) ta'kidlashicha, bu yondashuvda o'qituvchi aniq belgilangan mazmun doirasida ishlaydi va o'quvchilarga nima o'rgatish kerakligi davlat tomonidan belgilab beriladi. Skandinaviya modeli esa o'qituvchiga ancha katta erkinlik beradi — o'quv dasturi umumiy yo'nalishlarni belgilaydi, mazmuni tanlash va amalga oshirish esa ko'p jihatdan o'qituvchi ixtiyorida qoladi (Sepp, Ruokonen va Ruismäki 2010).

Finlyandiya modeli. Finlyandiya PISA natijalarida doimiy yuqori o'rinlarni egallashi sababli uning ta'lim tizimi butun dunyoda o'rganilmoqda. Musiqa o'qituvchilarini tayyorlash sohasida ham Finlyandiya o'ziga xos yondashuvni amalga oshiradi. Mamlakatda musiqa o'qituvchilari ikki yo'nalishda tayyorlanadi: 1-6-sinflarda dars beruvchi sinf o'qituvchilari Oulu, Tampere, Helsinki universitetlarida ta'lim oladi va ko'p fanli dastur doirasida musiqa didaktikasini o'rganadi; 7-9-sinflarda dars beruvchi mutaxassis musiqa o'qituvchilari esa asosan Sibelius akademiyasida tayyorlanib, magistrlik darajasiga ega bo'lishi shart. Finlyandiya tajribasining eng muhim xususiyati — barcha o'qituvchilar uchun majburiy pedagogik tadqiqot dasturi (60 ECTS kredit). Bu dastur o'qituvchiga o'z amaliyotini tadqiqiy ko'z bilan baholash, yangi metodlarni sinab ko'rish va doimiy kasbiy o'sishda bo'lish ko'nikmalarini beradi. «Tadqiqotga asoslangan o'qituvchilar tayyorlash» — Finlyandiya modelining asosiy tamoyilidir (Niemi va Jakku-Sihvonen 2006).

Lindfors (2010) Finlyandiya modelidagi bir jiddiy muammoni ham aniqladi: sinf o'qituvchilari tayyorlash dasturida musiqa, tasviriy san'at, qo'l mehnati va jismoniy tarbiyaga ajratilgan umumiy hajm juda kam — 60 ECTS kreditning atigi bir qismi.

Qabul imtihonlarida 269 ta ariza beruvchi o'rtasida o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ularning 67 foizida musiqaga oid faol havaskorlik yo'q edi va faqat 51 foizi quyi o'rta maktabda musiqani ixtiyoriy ravishda o'rgangan.

Estoniya modeli. Estoniya musiqa o'qituvchilarini tayyorlash tizimi bir muhim xususiyati bilan ajralib turadi: barcha darajalarda — bog'chadan boshlab o'rta maktabgacha — musiqa faqat ixtisoslashgan musiqa o'qituvchilari tomonidan o'qitiladi. Bu yondashuv musiqa ta'limining sifatini ta'minlash uchun juda qulay shart yaratadi.

Estoniya Musiqa va Teatr Akademiyasi va Tallinn universiteti musiqa o'qituvchilarini tayyorlashning asosiy markazlari hisoblanadi. Muldma, Kiilu va Vikat (2010) tomonidan 183 ta bog'chadagi musiqa o'qituvchilari o'rtasida o'tkazilgan tadqiqot quyidagi rasmni ko'rsatadi: respondentlarning 62 foizi oliy ma'lumotga ega; 38 foizi bog'cha musiqa o'qituvchisi diplomiga ega. Eng muhimi — respondentlarning 54 foizi 20 yildan ortiq tajribaga ega, bu esa musiqa ta'limida doimiylik va sifatni ta'minlaydi. Biroq tadqiqot bir jiddiy muammoni ham ochib berdi: o'qituvchilarning o'rtacha yoshi juda yuqori — respondentlarning 74 foizi 40 yoshdan katta. Bu yaqin kelajakda nafaqaga chiqqan o'qituvchilar o'rnini to'ldirish uchun ko'p sonli yangi kadrlar tayyorlash zarurligini ko'rsatadi.

Germaniya modeli. Germaniya musiqa o'qituvchilarini tayyorlash tizimi «ixtisoslashuv» tamoyiliga asoslanadi. Musiqa o'qituvchisi bo'lmoqchi bo'lgan talaba universitetda asosiy fan sifatida musiqani (Musik als Hauptfach) o'rganadi va u bilan birga ikkinchi maktab fanini ham egallaydi. Ta'lim davomida nazariy bilimlar — harmoniya, kontrapunkt, musiqa tarixi — bilan amaliy ko'nikmalar — kamida bitta cholg'u asbobi va ovozni rivojlantirish — uyg'un ravishda o'rgatiladi. Germaniya modelining kuchli tomoni — chuqur ixtisoslashuv va baland akademik standartlar. O'qituvchi faqat shu fanni o'qitishga to'la tayyor holda maktabga keladi. Zaifligi esa — bu model yangi o'qituvchilarga an'anaviy o'qitish doirasidan chiqishga, yangi metodlarni sinashga unchalik katta imkon bermaydi (Kertz-Welzel 2004).

Janubiy Koreya tajribasi. Janubiy Koreya musiqa ta'limi so'nggi o'n yilliklarda dunyo e'tiborini qozonib kelmoqda. Mamlakat musiqa o'qituvchilarini tayyorlashda «integratsiyalashgan kompetentsiya» modelini qo'llaydi: o'qituvchi nafaqat musiqa bilimiga, balki raqamli texnologiyalar, madaniyatlararo muloqot va ijodiy pedagogika ko'nikmalariga ham ega bo'lishi shart. Maktablarda musiqa fani milliy madaniyat (K-pop, an'anaviy Koreya musiqasi) bilan zamonaviy jahon musiqasini uyg'unlashtirgan holda o'qitiladi. Bu yondashuv o'qituvchilarning musiqaga qiziqishini saqlab qolishga

va musiqa ta'limini hayotiy qilishga yordam beradi. Qiyosiy tahlili. Yuqorida ko'rib chiqilgan to'rt modelning taqqosiy tahlili bir necha muhim xulosalar chiqarishga imkon beradi. Birinchidan, barcha muvaffaqiyatli tizimlar musiqa o'qituvchilarini tayyorlashga magistrlik darajasi yoki unga tenglashtirilgan yuqori akademik daraja talabini qo'yadi. Ikkinchidan, eng samarali modellarda nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar to'liq uyg'unlikda o'rgatiladi — bilim bilan ish birga boradi.

Uchinchidan, tadqiqotchilik kompetentsiyasi — o'z amaliyotini doimiy tahlil qilish va yangilab borish ko'nikmasi — zamonaviy musiqa o'qituvchisining ajralmas xususiyatiga aylanib bormoqda (Niemi va Jakku-Sihvonen 2006). To'rtinchidan, musiqa ta'limida milliy madaniy meros va zamonaviy global tendensiyalar o'rtasida muvozanat muhim — buni Estoniya xor'anasi va Koreya tajribasi ko'rsatadi.

"O'qituvchi maktabdagi eng asosiy shaxs. O'quv dasturining g'oyalarini amaliyotga tatbiq etadigan aynan o'qituvchi va uning pedagogik tafakkuridir." (Lindfors 2010, 53-bet)

Lindfors (2010) ta'kidlagan bu fikr barcha modellar uchun umumiy haqiqatni ifodalaydi: qanchalik yaxshi o'quv dasturi tuzilmasin, uni amalga oshiradigan o'qituvchi sifatli tayyorgarlikka ega bo'lmasa, natija past bo'ladi. Shuning uchun musiqa o'qituvchilari tayyorlash tizimiga sarmoya kiritish — musiqa ta'limining butun piramidasi poydevorini mustahkamlashdir.

Xalqaro tajriba tahlili asosida O'zbekistonda musiqa o'qituvchilarini tayyorlash tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarni tavsiya etish mumkin. Birinchi yo'nalish — o'quv dasturini yangilash. Musiqa o'qituvchilari tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarida ixtisoslik fanlari hajmini ko'paytirish, nazariy bilim bilan amaliy ko'nikmalar uyg'unligini ta'minlash va tadqiqotchilik kompetentsiyasini rivojlantiruvchi modullarni kiritish zarur. Estoniya tajribasi ko'rsatganidek, o'qituvchining kasbiy munosabat tizimi (qadriyatlar) ham muhim — «an'ana saqlovchi» o'qituvchilar musiqiy merosni keyingi avlodlarga uzatishda asosiy rol o'ynaydi (Muldma va b. 2010).

Ikkinchi yo'nalish — ixtisoslashuvni kuchaytirish. Germaniya va Estoniya modellaridan o'rganib, boshlang'ich maktabdan yuqori sinfgacha musiqa fanini ixtisoslashgan musiqa o'qituvchilari o'qitishi ta'minlanishi lozim. Hozirda boshlang'ich sinflarda musiqa darslarini sinf o'qituvchilari berishi musiqa ta'limi sifatiga salbiy ta'sir qilishi mumkin — Finlyandiya tajribasi buni yaqqol ko'rsatadi. Uchinchi yo'nalish — uzluksiz kasbiy rivojlanish. Amalda ishlovchi musiqa o'qituvchilari uchun muntazam malaka oshirish kurslari, ustoz-shogird tizimini yo'lga

qo'yish va tajriba almashish platformalarini yaratish zarur. Janubiy Koreya tajribasidan o'rganib, raqamli texnologiyalardan foydalanish, ijodiy pedagogika va madaniyatlararo ta'lim bo'yicha qo'shimcha modullar kiritish maqsadga muvofiq. To'rtinchi yo'nalish — milliy madaniy merosni asoslash. O'zbekistonning boy musiqiy merosi — maqom san'ati, xalq cholg'u asboblari, an'anaviy qo'shiqchilik — musiqa o'qituvchilari tayyorlash dasturining markaziga qo'yilishi va zamonaviy dunyo musiqasi bilan uyg'un holda o'rgatilishi kerak. Bu yondashuv o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash bilan bir qatorda musiqiy dunyoqarashni kengaytiradi. Musiqa o'qituvchilarini kasbiy tayyorlash masalasi musiqa ta'limining sifatini belgilaydigan eng muhim omil hisoblanadi. Finlyandiya, Estoniya, Germaniya va Janubiy Koreya tajribasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli tizimlar bir necha umumiy xususiyatga ega: yuqori akademik standartlar, nazariy va amaliy bilimlarning uyg'unligi, tadqiqotchilik kompetensiyasi, milliy madaniy merosga asoslanish va uzluksiz kasbiy rivojlanish imkoniyati.

O'zbekistonda musiqa ta'limini rivojlantirish uchun xalqaro tajribadan samarali foydalanish, o'qituvchilar tayyorlash dasturlarini yangilash va ixtisoslashuvni kuchaytirish zarur. Bola Huquqlari to'g'risidagi Konvensiyaning 31-moddasi har bir bolaning madaniy va badiiy hayotda ishtirok etish huquqini kafolatlaydi — bu huquqni ta'minlashning asosiy sharti esa sifatli tayyorgarlikka ega musiqa o'qituvchisidir.

Kelajak tadqiqotlar O'zbekistondagi mavjud musiqa o'qituvchilari kompetensiyasini empirik tarzda baholash, musiqa ta'limi sifatiga ta'sir etuvchi mahalliy omillarni aniqlash va xalqaro modellarni O'zbek kontekstiga moslashtirishning aniq mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilishi maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Kertz-Welzel, A. (2004). Didaktika, musiqa ta'limi va inson qadriyatlaridagi muammo. Musiqa ta'limi jurnali.
2. Kilgour, A. R., Jakobson, L. S., Cuddy, L. L. (2000). Music training and rate of presentation as mediators of text and song recall. *Memory and Cognition*, 28, 700–710.
3. Lindfors, E. (2010). San'at va qo'l mehnati fanlarining dilemmasi: O'qituvchilarda o'qitish kompetensiyasi bormi? In H. Ruismäki I. Ruokonen (Eds.), *Rights of the Child to the Arts, Culture and Creativity* (pp. 47–58). University of Helsinki.
4. XUDAYBERGENOVA, Malika. "O 'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIDA MUSIQA O 'QITISHNING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA TAVSIFI." *News of the NUUZ* 1.1.9. 1 (2024): 223-225.

5. Xudaybergenova, Malika. "O 'ZBEKISTONDA MUSIQA SAVODXONLIGI DARSLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA FINLYANDIYA TAJRIBASIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK SHARTSHAROITLARI." *Nordic_Press* 5.0005 (2024).
6. Xudaybergenova, Malika Oybekovna. "SUN'IY INTELLEKT IMKONIYATLARIDAN FOYDALANIB MUSIQA DARSLARINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH.(PREZIDENT MAKTABLARI 6–7–SINF O 'QUVCHILARI MISOLIDA)." *Oriental Conferences*. Vol. 1. No. 1. OOO «SupportScience», 2024.
7. Xudaybergenova, Malika. "Komiljon Otaniyozov o'zbek mumtoz musiqa san'atining yetuk namoyondasi." *Science and Education* 3.4 (2022): 888-891.
8. Xudaybergenova, M. "'Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini mumtoz musiqaga qiziqishlarini shakllantirish"(Hofiz va bastakor Komiljon Otaniyozov ijodi misolida)." *Экономика и социум* 2-1 (81) (2021): 397-400.
9. Qizi, A. N. F. (2022). ALISHER NAVOIY VA MUSIQA. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 1(Conference DSMI), 252-555.
10. Nozima, A., & Dilnoza, D. (2026). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MUSIQALI SAHNALASHTIRISH ASOSIDAGI FAOLIYATLARNI TASHKIL ETISHNING SHAKL, USUL VA VOSITALARI. *Worldwide Cross-Disciplinary Research*, 3(3).